

Mödet den 21de Maj.

Professor *Velschow* meddeelte Resultaterne af en Undersøgelse om det slesvigske Ridderskabs Oprindelse. Han bemærkede, at naar man eftersporer Grundene (forsaavidt de *kunne* udfindes i de meget mangelfulde Beretninger) til de ideligen fornyede Stridigheder og Krige imellem de danske Konger og Hertugerne i Jylland, som næsten udfyldte de to hundrede Aar fra Kong Valdemar den Andens Död til Christopher den Tredies Thronbestigelse, vil man finde, at næst efter Spørgsmaalet om den Adkomst til Belehning med Hertugdömmet Jylland, som först Kong Abels Slægt, derefter Grev Geert den Stores Stamme paastode at have, var Uenighed om, hvad der hörte til dette Lehn, den frugtbareste Anledning til disse Stridigheder. Hertugerne af Abels Slægt vilde saaledes tilegne sig ei blot den hele Öe Als, som tidligere ikke havde hört til Lehnet, men tillige den betydelige Masse Krongods, som var forbeholdt Kongen indenfor Hertugdömmets Grændser. Den voldsomme Maade, hvorpaa Kong Abels yngre Sön Erik bemægtigede sig Hertugdömmet, ved de holsteenske Grevers Hjælp, har maaskee först foranlediget Overgreb fra Hertugens Side, og de uheldige Forhold, hvorunder den kongelige Regjering maatte indrömme hans Fordringer, har maaskee hindret denne i at hævde Kronens Rettigheder. Derved vandt Hertugens Anmasselser nogle Aars Hævd. Vel lykkedes det Kong Erik Glipping at tvinge Abels Sönaesön, Hertug Valdermar, til den 31te Marts 1286 at give Afkald ei blot paa Als og det omtalte Krongods, men tillige paa al Tiltale til Kongen i Anledning af det Abels Slægt tilhørende Arvegods i Kongeriget, mod Indrömmelsen af adskillige andre Fordele. Men da Kongen endnu samme Aar, Hertugen formodentlig ikke uafvidende, blev myrdet, og hans ældste Sön, den udvalgte Thronfølger, endnu var mindreaarig, nyttede Hertugen det Fordeelagtige ved sin Stilling til at lade sig alt det Opgivne, og Mere end det, tildele paany, tilligemed Formynderskabet for den unge Konge. Da hans Opförsel og Forhold til Kongemorderne desuagtet vare yderst tvetydige, saa vilde Kong Erik Menved, efterat han var bleven myndig, saa meget mindre lade ham beholde de vundne Fordele. Han tvang ham ogsaa virkelig 1296 til at opgive dem igjen, imod at Kongen forlehnede hans yngre Broder Erik

med Langeland, som et eget Hertugdöme. Dermed var dog Striden ikke endt, og formedelst den indre Gjæring i Landet blev Hertugen atter en farlig Fjende. Derfor fandt Kongen sig endelig i at indrømme, ved Fredslutningen i Horsens den 9de August 1313, Valdemars Søn Erik, der da var Hertug i Jylland, Besiddelsen af alt det Kronen tilhørende Gods, som laae indentor Hertugdømmets Grændser, imod at Kongen beholdt Langeland. Saaledes blev Hertugen endelig Herre over det længe omtvistede Gods. Hvor betydeligt dette Krongods var i Aaret 1231, sees af Kong Valdemars Jordebog Pag. 12—17 (Scr. R. Dan. VII, 521 fg.). Især var det saakaldte Konunglef (udyrkede, tildeels skovgroede Strækninger, som i en ældre Tid vare tilegnede Kronen, og som først efterhaanden, som de opdyrkedes, bleve indbringende Domainer) meget betydeligt i denne Deel af Jylland. Dertil hørte (ifølge Jordebogens Pag. 45 fg.) blandt mere Klippælaf (en Deel af Lyngtoft Herred), Gyætling (hele det østlige Hjørne af Landskabet Angeln), Jarnwith og Kamp (hvorved formodentlig betegnes det hele Land imellem Slien, Östersöen, Eideren og Trenen, som indtil det 11te Aarhundrede synes at have henligget næsten ubeboet, og hvoraf endnu Aar 1231 neppe en Trediedeel var opdyrket (s. Jordebogens Pag 17). Men foruden dette Konunglef nævner Jordebogen tillige meget andet Kronen forbeholdt Gods i Sönderjylland, som altsaa bliver at henføre til den anden Classe af kongelige Domainer, som Jordebogen kalder (Pag. 22, 26) patrimonium. Under de paafølgende Stridigheder om Eiendomsretten er det sandsynligt, at Kronen deels har tabt, deels skilt sig ved en Deel af disse precaire Besiddelser. Imidlertid seer man af den Dom, som Erkebispens og sex andre Biskopper, som udvalgte Voldgiftsmænd i denne Sag, paa Danehoffet i Nyborg fældede den 28de Mai 1285 (Subm. Danm. Hist. X, 1024—1026), at endnu en betydelig Deel af dette patrimonium til ligemed hele det omtalte Konunglef var Kongen og Kronen tilhørende. Da alt dette Gods 1313 blev overladt Hertugen, var vistnok een Anledning til Tvist hævet, men der var nok tilbage. Der havde endog i den sidste Tid viist sig en ny Anledning til Strid, som tidligere ikke var bleven omtalt, nemlig de kongelige Hærmænds uheldige Stilling i Hertugdømmet ligeoverfor Hertugen og hans Embedsmænd. — De Rettigheder, der danne Grundlaget for den danske Adels Privilegier, vare hos os, som andensteds, oprindeligen personlige; kun Vederlag for ydet Krigstjeneste

fuld Rustning til Hest. For at opmuntre Bønderne til at yde saadan Krigstjeneste, hvergang Leding udgjordes, tillodes det dem i dette Tilfælde at kjøbe saa megen Jord, som de formaaede, uden at være forpligtede til videre Tjeneste deraf (J. L. III, 18). Det var i Begyndelsen neppe vanskeligt for Adelbonden, naar han ønskede det, at blive optagen i denne Classe af Krigere, blandt de saakaldte *Hærmænd*; men en formelig Optagelse, forbunden med Aflæggelse af en særskilt Tjeneste-Eed var dertil fornøden. Denne Eed bandt dog ikke Vedkommende længere, end de selv vilde. Kun for den, der eiede og dyrkede flere Bondegaarde var denne Stilling fordeelagtig. Det var derfor i Begyndelsen neppe noget Sjeldent, at en Hærmænd, hvis Formuesomstændigheder vare forringede, atter blev Bonde, men endog noget temmelig Sædvanligt, at ved Arvedelinger imellem flere Södskende, ingen af Sønnerne fandt deres Regning ved at lade sig optage blandt Hærmændene, til hvis Classe Faderen havde hørt. Dette var endnu paa den Tid, da jydsk Löv blev samlet, ofte Tilfældet (J. L. III, 18). Men senere, da Bondestandens Anseelse og Magt var sjunken, og Bondehærens Ledingstjeneste betragtet med Ringagt, medens Hærmændenes Indflydelse paa Thinge og deres jernklædte Rytterie i Krigen afgjorde Alt; da Hærmændene havde benyttet denne Indflydelse til at faae deres Privilegier udvidede og deres Forpligtelser indskrænkede i den Grad, at der var opstaaet et sandt Misforhold imellem disse og hine: da kunde Hærmændenes Sønner ei andet, end ønske at forblive i deres Fædres Stand, da al Hæder, Magt og Fordeel nu var knyttet til den. Vor personlige Adel blev saaledes en Födselsadel. Dertil var det, som det synes, allerede kommet hos os i første Halvdeel af det 14de Aarhundrede. Dog vedblev formodentlig endnu længe efter en formelig Optagelse blandt Kongens Mænd og Aflæggelse af en særskilt Tjeneste-Eed at være Betingelser for, at Hærmænds Sønner kunde blive deelagtige i Hærmænds Rettigheder. Det var imidlertid ei blot Kongerne, som paa denne Maade kunde creere Hærmænd. „Kongen maa sig Mænd tage over alt sit Rige,” hedder det i J. L. III, 8, „i hvilket Skipæn han vil, og Hertugen i sit Hertugdømme, og andre Kongens Börn eller Frænder eller Grever maae ei Mænd tage udenfor deres eget Lehn, ei heller Biskopper udenfor deres Bispedømme.” Hertugen af Jylland kunde altsaa vælge til sine Mænd hvem han vilde af Hertugdømmets Beboere; men den samme Ret tilkom ogsaa Kongen

i dette Lehn. I Begyndelsen synes dog denne Ret ikke at have givet Anledning til Tvist, formodentlig fordi de Mænd, som Hertugen ikke ønskede i sin Tjeneste, almindeligen atter gik tilbage til, eller forbleve i den dengang hæderlige Bondestand, hvortil de egentligen hørte. Men senere lod man det ikke blive derved. Jo vigtigere det var for den Enkelte at holde sig i en Stilling, der ene aabnede Udsigt til Hæder, Magt og Indflydelse, desto betænkeligere blev for ham det Tilfælde, at Hertugen negtede ham Plads iblandt sine Mænd. Han greb derfor den Udvei, der var ham levnet, at træde over i Kongens Tjeneste. En saadan Acquisition maatte under de daværende Forhold i Almindelighed være Kongen velkommen, og Letheden ved at iværksætte en saadan Overgang, gjorde den maaskee desto hyppigere. Kongen kunde paa den Maade vilkaarligen forringe Hertugens Indtægter; thi det Jordegods, som disse Kongens Mænd dyrkede, blev afgiftsfrit, uagtet Eierne ikke ydede Hertugen, men Kongen Krigstjeneste til Vederlag for denne Frihed. Tvertimod kunde de, naar en Krig udbrød, siddende rundt omkring i Landet paa deres befæstede Borge, være farlige Fjender for Hertugen, vigtige Stötter for Kongens Sag. Hertugen og hans Embedsmænd chicanerede derfor gjerne Kongens Mænd, deres Bønder og Tjenere saa meget som muligt, og begyndte, som det synes, enhver Krig med at fordrive saa mange af dem, som muligt, fra deres Eiendom. Under Stridighederne mellem Kongen og Hertugen i Slutningen af 13de og Begyndelsen af 14de Aarhundrede gave disse Forhold idelig Anledning til Klage fra begge Sider, indtil Kong Erik Menved, for at stoppe ogsaa denne Kilde til Uenighed, ved Fredsslutningen i Nyborg i Februar 1317 gav Slip paa den Fordeel, som Loven hjemlede ham, idet han lovede ikke at ville antage flere Vasaller i Hertugdømmet, end dem, han allerede havde, imod at Hertugen lovede paa sin Side ei at ville tage nogen af Kongens Mænd i sin Tjeneste.

Det var at vente, at denne Overenskomst i Nyborg 1317 vilde gjøre Epoque i den slesvigske Adels Historie. Nu först kunde denne udvikle sig som en for sig bestaaende Corporation, efterat den Forbindelse, hvori den paa en Maade havde staaet til den övrige danske Adel, var hævet. Man skulde have troet, at Hertugen i sin egen velforstaaede Interesse, vilde have fremmet en saadan Udvikling, og saaledes benyttet den Uforsigtighed, som den danske Konge havde gjort sig

skyldig i, ved at tillade den slesvigske Adels fuldstændige Afløsning fra den øvrige danske Adel; thi ifølge den Stilling, som Adelen dengang indtog i de sydlige Naboefyrstendømmer ligeover for Fyrste og Folk, kunde en velorganiseret slesvigsk Adel have været hans særskilte Herredømmes fasteste Støtte og Værn. Elementerne til en saadan Corporation var allerede tilstede. Hertugdømmet havde mange indfødte Hærmændsslægter, endskjönt vi kun kunne betegne nogle faa af dem med faste Slægtnavne, der dengang endnu vare ligesaa sjeldne i Sønderjylland, som i det øvrige Danmark. Det manglede ikke Hertugen paa Midler til at udstyre sin Adel med Jordegods, hvis dette skulde behøves til at befæste dens Magt og Indflydelse og at knytte den til Hertugens Interesse. Fire Aar tidligere (1313) var, som vi have hørt, det betydelige Kongen forhen forbeholdte Krongods blevet indlemmet i Hertugdømmet. De videste Strækninger af dette Gods, det forrige Konunglef, indbragte vel ikke det hertugelige Kammer store Indtægter, da det Meste deraf laae endnu udyrket, men de hørte til de skjønneste og frugtbareste Strøg af Geestlandet, som, naar de indeeltes i mindre Lehnsgodser, og overlodes paa passende Vilkaar til Hertugens Mænd, snart vilde kunne sees i blomstrende Culturstilstand. — Hvad vi her have antydnet, skeete ogsaa tildeels, men paa en anden Maade og i et andet Öiemed, end man skulde have ventet. Rigtignok begynder fra disse Aar af en ny Periode i den slesvigske Adels Historie; men istedetfor at den nu, som man kunde have ventet, skulde være ført en selvstændig Udvikling imøde, arbejdedes der ligefrem paa dens Undergang. Otte Aar efter Freden i Nyborg døde Hertug Erik, 1325; hans Søn Valdemar var da først i sit 11te Aar. Dennes Morbroder, den kloge Greve Geert (senere kaldet den Store) af Holsteen, satte sig, i sin Søstersöns Navn, i Besiddelse af Hertugdømmet og opkastede sig til hans Formynder. Fra det første Öieblik, han blandede sig i Slesvigs Anliggender, var det uden Tvivl stadigen hans Plan at forskaffe sig selv og sin Slægt dette Hertugdømme, og allerede det fölgende Aar, 1326, troede han sig ved Maalet, idet han fik Kong Christopher 2 afsat, sin Myndling sat paa Thronen i hans Sted, og nu lod sig af denne behelne med Hertugdømmet Jylland som et arveligt Lehn. Dog blev Besiddelsen endnu ei dengang af Varighed. I Aaret 1330 maatte Geert atter overgive Lehnet i sin Søstersöns Hænder, men søgte dog at bevare

sig og sin Slægt Udsigten til senere at komme i Besiddelse deraf, og vedblev fremdeles at beherske det i sin svage Söstersöns Navn. I Aaret 1339 troede han at rykke Maalet atter nærmere ved at tilvende sig det hele Land som Pant, og paa den Maade beherskede hans Söner det efter hans Död, og havde endnu ikke tilladt Gjenindlösningen af den sydlige Deel af Landet, da den svage Hertug Valdemars ligesaa svage Sön, Hertug Henrik, døde 1375, den sidste af Kong Abels Mandsstamme. Det faldt dem derfor desto lettere under den indre Forvirring i Danmark efter Kong Valdemar Atterdags Död at bemægtige sig det hele Land paany. I halvtredsindstyve Aar (1325—1375) för Abels Stamme uddöde, havde altsaa Grev Geert den Store og hans Söner behersket Slesvig med den Hensigt stadigen för Öie at forskaffe sig selv eller deres Afkom dette Hertugdöme. Det kunde umuligen undgaae den kloge Geerts Opmærksomhed, at et mägtigt, men velorganiseret Ridderskab, omtrent som det holsteenske dengang var, med Hengivenhed for det schauenburgske Huus, vilde være det virksomste Middel til at sikkre dette Huus Herredömmet over Slesvig, hvis de danske Konger skulde ville inddrage dette Hertugdöme efter Kong Abels Stammes forventede Afgang. Men den indföde slesvigske Adel har Greven formodentlig ikke fundet at være skikket til at overtage denne Rolle. Dens danske Sympathier og mangfoldige Forbindelser med den övrige danske Adel have maaskee indgydt ham Mistroe. Med Grund troede han at kunne have större Tillid til sine Holstenere, og den holsteenske Adels Stammer vare dengang i saa frodig Växt, at de med Lethed kunde afgive de for Slesvig fornödne Aflæggere. Den indföde slesvigske Adel blev derfor nu trængt tilbage. För 1325 synes dens Medlemmer, som naturligt, at have udgjört Hertugens nærmeste Omgivelser og at have beklædt de vigtigste Embedsposter. De nævnes stadigen som Vidner og Forlovere under Hertugernes Diplomer. Sjældnere see vi holsteenske, hyppigere danske Adelsnavne deriblandt. Efter 1325 forsvinde disse Navne mere og mere, og holsteenske Adelsnavne træde istedet. Holsteenske Adelsmænd vare altsaa nu komne til Roret. Men skulde disse blive den faste Stötte for det schauenburgske Hus Herredöme i Slesvig, som Grev Geert haabede at finde i dem, maatte deres Magt og Indflydelse grundlægges paa Besiddelsen af privilegeret Jordegods. Ogsaa derfor blev sørget. De Riddergodser, som nu daane

de slesvigske adelige Districter (henved 27 □ Mile) ere næsten alle oprettede fra först af i Tidsrummet fra 1313 til 1459. De Godser, der have en yngre Oprindelse, ere for Störstedelen kun Parceller af ældre. De förste Eiere, som vi kjende, ere lutter holsteenske Adelsmænd, at de andre, som vi ikke kjende, ogsaa vare Holstenere, kan saameget mindre drages i Tvivl, som vi ikke længe efter see alle disse Godser i holsteenske Adelsfamiliers Eie. De Landstrækninger, som saaledes bleve uddeelte iblandt eller solgte til holsteenske Adelige, hörte netop til det titomtalte Krongods, der 1313 blev indlemmet i Hertugdömmet. Især anvendtes det gamle danske Konunglef paa denne Maade, og det udgjör derfor nu den störste Deel af Slesvigs adelige Districter. Det fra Venderne erobrede svagt befolkede Wagriens tidligere Udstykning imellem holsteenske Adelsmænd, var maaskee det Forbillede, som Grev Geert og hans Sönnner ved denne Leilighed fulgte. Landet vandt derved vel paa den ene Side den Fordeel, at betydelige forhen udyrkede Strækninger nu bleve bebyggede; men de tyske Colonister, hvormed de holsteenske Adelsmænd tildeels besatte deres udyrkede Godser, vare det förste betydelige sachsiske Element, som indtrængtes blandt den sönderjydske Landbefolkning, som indtil den Tid havde været temmelig ublandet dansk, undtagen paa Vestkanten, hvor Friserne boede fra gammel Tid. Med de tyske Colonister trængte tillige Livegenskabet fra de holsteenske Adelsgodser ind i det Slesvigske, hvor det dog ei udbredte sig videre, end den tyske Colonisation (i Dänischwald, Schwansen og det sydlige Angeln), men paalagdes tillige den ældre danske Befolkning paa de Godser, hvor det fik Indpas. De holsteenske adelige Godseiere fik i Slesvig udentvivil strax, saavel for deres Personer, som for deres Eienomme, samme Rettigheder, som den holsteenske Adel udövede; men disse vare betydeligt större, end de, den indfödt slesvigske Adel dengang var i Besiddelse af. Navnligen havde den holsteenske Adel Patrimonialjurisdiction eller Birkeret over sine Bönder og Tjenere, som neppe nogen indfödt slesvigske Hærmand endnu havde faaet, men som saameget lettere kunde tilstaaes de nye slesvigske Riddergodsers Eiere, som det gamle danske Konunglef allerede tidligere, som det synes, ikke havde hört til Herredernes Thinglaug. Den indtrængte holsteenske Adel blev saaledes i Slesvig en *höiere privilegeret* Adel. — Ved denne Fremgangsmaade gjorde vistnok Schauenburgerne sig den indfödt sles-

vigske Adel til Fjende, og det misfornöiede Partie var talrigt og mächtig nok til at kunne blive en farlig Fjende for deres Herredömmet, dersom det havde fundet fornöden Understöttelse udenfra, dersom Margrethe havde bestemt sig til at gjenforene Hertugdömmet med Kongeriget, fremfor at sætte Sverriges Krone paa sin Söns Hoved, eller dersom Erik af Pommern under sin langvarige Krig med Greverne havde forstaaet at bruge sine Fordele. Men saaledes som denne Krig blev fört, har den formodentlig kun bragt den indfödde slesvigske Adel et godt Skridt nærmere til sin Undergang. Foruden de Mange, der omkom i denne Feidetid, eller maatte böde for deres Hengivenhed for den danske Konge med Tabet af deres Eiendom, foranledigedes uden Tvivl mange Andre ved Krigens Udfald til at udvandre til Danmark, hvor overhovedet et stort Antal af den slesvigske Hærmandsstand har sögt Tilflugt. Den Behandling, som de Tilbageblivende maatte finde sig i, er formodentlig forskjellig. Den Ret, Fyrsten havde til at tvinge Vedkommende, ved at negte dem Optagelse iblandt sine Mænd, til at vende tilbage til Bondestanden eller at udvandre, er dog nok sjeldent bleven anvendt. Et saa voldsomt Middel kunde maaskee ei engang anvendes i stor Udstrækning uden Fare. Hertugen kunde desuden ikke pludseligen give Slip paa Hærmændenes Tjeneste, da det nye Ridderskabs Medlemmer, som skulde erstatte den, först efterhaanden voxede i Tal. Hærmandsstandens Medlemmer beholdt vel altsaa fremdeles i Almindelighed de Privilegier, denne Stand hidtil havde været i Besiddelse af, imod derfor at yde den sædvanlige Tjeneste. Denne Tolerance kunde dog ikke forhindre Hærmandsstandens successive Oplösning. Det vilde aldeles stride mod den historiske Erfaring at antage, at den kunde trives under saadanne Omständigheder. Da Caspar Danckwerth skrev, i Midten af det 17de Aarhundrede, var der af denne Adelsklasse, som han betegner med Navnet „Freyleute,” 3: Frelsmænd, saavidt ham bekjendt, kun et Par Familier (Landesbeschr. S. 18. 22) tilbage i Hertugdömmet. I de nordlige slesvigske Amter og Landskaber findes endnu et temmelig stort Antal saakaldte *Frigaarde* (Freihöfe), som forhen have været i disse Hærmændsfamiliers Eie, og som endnu have beholdt adskillige Friheder, netop saadanne, som hine Frelsmænd fordem besade, og vare af den Beskaffenhed, at de under nuværende Forhold endnu have nogen Betydning. Om mange andre Gaarde veed man, at de forhen have været adelige Herresæder og pri-

vilegerede Eiendomme, men have mistet deres Friheder, idet Fyrsterne negtede at fornye dem, formodentligen fordi de tidligen gik over i ufrie Familiers Eie.

At den holsteenske Adels Indtrængelse i Hertugdømmet Slesvig maatte udøve, og har udøvet en betydende Indflydelse paa Hertugdømmernes Skjæbne i den følgende Tid, og navnlig paa Slesvigs indre og ydre Forhold, er naturligt. Den er saaledes Hovedgrunden til det, der foregik i Aaret 1460. Forbindelsen imellem det danske Hertugdømme Slesvig og det tyske Grevskab Holsteen havde været saa kortvarig, at det vilde være ubegribeligt, hvorfor det skulde være Holstenerne saa magtpaaliggende at vedligeholde denne Forbindelse, saa at man derfor negtede at erklænde den schauenburgske Greves uimodsigelige Arveret til Holsteen, dersom man ikke vidste, at det, formedelst det holsteenske Ridderskabs Forhold til det slesvigske, nødvendigen maatte være i begges Interesse at forhindre, at Slesvig som et hjemfaldent Lehn blev gjenforenet med den danske Krone. Det var derfor ogsaa det holsteenske og slesvigske Ridderskab, som afgjorde Alt. Det var disse Corporationer, som paa Forsamlingerne i Neumünster og Rendsborg (22 Jan. og 11 Febr.) forhandlede denne Sag; det var det holsteenske og det slesvigske Raad, som i Ribe valgte Kong Christian I til Hertug i Slesvig og Greve i Holsteen, men disse Raads Medlemmer hørte uden Tvivl alle, med Undtagelse af et Par Geistlige, til det holsteenske og slesvigske Ridderskab. Om de andre Stænders, navnlig om de danske Slesvigeres Mening og Önske i denne Henseende var der slet ikke Tale.

Selskabet modtog følgende Skrifter:

The quarterly Journal of the geological society. No. 10. Mai 1847. London. 8.

Mémoire sur le Daltonisme ou la dyschromatopsie par Elie Wartmann, prof. de physique à l'Académie de Lausanne. 2me Edit. corrigée et augmentée (tiré de la bibliot. universelle, Juin et Juillet 1845).

Expériences sur la non calorité propre de l'électricité par E. Wartmann (tiré des archives de l'électricité, supplement à la biblioth. universelle).

De la méthode dans l'électricité et le magnetisme à propos du Trattato del magnetismo e della elettricità, dell' Abate F. Zantedeschi.

Mémoires sur divers phénomènes d'induction.

Sur de nouveaux rapports entre la chaleur, l'électricité et le magnetisme. } Af samme

Sur deux météores extraordinaires. } Forfatter.